

Boekbesprekingen

Kogel, K. de, Leeuw, F.L. & Scheepmaker, M.P.C. (red.)
Biologie en criminologie

Themanummer van Justitiële verkenningen,
jrg. 32, nr.8.

Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie
en Boom Juridische uitgevers, 2006, 141 pp.
ISBN 0167-5850

Ruim zes jaar na het themanummer *Biologische factoren van agressief gedrag* uit 2000 komt *Justitiële verkenningen* opnieuw met een speciaal nummer over de verhouding tussen biologie en criminologie. De samenstellers leggen uit dat ze dit nummer gemaakt hebben, omdat de kennis snel toeneemt en de tijd van felle discussies over 'nature versus nurture' achter ons ligt. Die verandering heeft volgens de samenstellers wellicht te maken met het groeiende inzicht dat biologische, en zelfs erfelijke, factoren niet statisch en onveranderlijk zijn (zie hiervoor de site over epigenetica waarnaar op pagina 122 wordt verwezen; dit onderwerp wordt in dit nummer helaas niet verder besproken).

Dat er iets is veranderd, wordt in ieder geval geïllustreerd door het feit dat het eerste artikel geschreven is door Wouter Buikhuisen (die nota bene destijds als WODC-directeur zelf de formule en vorm van *Justitiële verkenningen* blijkt te hebben bedacht). Buikhuisen schrijft over de betekenis van de amygdala, een onderdeel van de hersenen, voor de criminologie. Met het voorbeeld 'sociale klasse'

laat hij zien dat begrippen uit de sociale wetenschappen altijd een multidisciplinaire en ook biologische betekenis hebben. Het artikel van Buikhuisen biedt een breed theoretisch model met een verklarende woordenlijst maar omvat naar het eind toe steeds meer onderwerpen, wat de helderheid niet ten goede komt. Popma, Jansen, Vermeiren en Doreleijers geven in hun neurobiologisch overzichtsartikel ook een breed perspectief, maar het onderwerp is prettig ingekaderd rond het stresssysteem, dat goed wordt uitgelegd. Zij eindigen met een informatief overzichtje van mogelijke relevante implicaties van biosociaal onderzoek. Net als bij het eerste artikel gaat het artikel van Schutter en van Honk, dat de titel *De biologie van de psychopaat* draagt, onder andere ook over de amygdala. De besproken onderwerpen lopen nogal uiteen. Voor begrip van de relevantie zou het nuttig zijn als uitgelegd was hoe de categorie 'psychopaten' zich verhoudt tot het hele spectrum van mensen die crimineel gedrag vertonen.

Het artikel over verslaving als chronische hersenziekte van Wim van de Brink is zondermeer toegankelijk en helder. In het slot van zijn artikel haalt hij op beschaafde wijze uit naar de publicist William Dalrymple, die pleit voor een meedogenloze verslaafdenaanpak, gebaseerd op een beeld van de verslaafde dat haaks staat op dat van een chronisch zieke.

Het artikel van Zaalberg, senior medewerker bij de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Justitie, maakt duidelijk waarom het verstandig is ervoor te zorgen dat gedetineerden goed en gezond te eten krijgen. Dit jaar wordt waarschijnlijk een Nederlands onderzoek op dit gebied afgerond. Het artikel laat helaas ook zien dat

onderzoeken met methodologisch beperkte zeggingskracht beter onbesproken kunnen blijven. Hoewel hiervoor aan het begin en aan het eind wordt gewaarschuwd, kostte het mij toch enige moeite om de door correlatie-land-vergelijkend onderzoek opgeborrelde scepsis niet af te laten stralen op dit relevante onderwerp. Dit verdient bovendien meer aandacht, bijvoorbeeld met het oog op de al genoemde sociale lagere klasse met hun gemiddeld negatievere eetpatroon.

Katy de Kogel heeft een interessant artikel geschreven over de rol van oxytocine bij het vermogen tot vertrouwen. Het lijkt erop dat een sociale factor als verwaarlozing de ontwikkeling van dat vermogen in de weg kan staan.

Het laatste artikel is de origineelste bijdrage. In dat artikel bespreekt Maartje Schermer, arts en filosoof verbonden aan de Erasmus Universiteit, de voordelen en de bedenkingen die je kunt hebben bij een aantal speculatieve toekomstscenario's. Ze doet dat door parallellen te trekken met de medisch-ethische discussie over voorspellende en preventieve geneeskunde. Dat is relevant, stelt ze aan het begin van haar artikel, want de huidige ontwikkelingen in genetica, hersenwetenschappen en neurofysiologie maken 'de grenzen tussen ziekte en crimineel gedrag vloeibaar'. Uitleg over wat ze daar precies mee bedoelt, geeft ze niet, maar wel noemt ze als voorbeeld verslaving die, zoals we bij Van de Brink hebben kunnen lezen, in toeneemende mate wordt beschouwd als een hersenziekte. Ik hoop dat dit type beschouwing een vervolg zal krijgen. Nogal wat toekomstscenario's roepen direct angsten en bezwaren op, ook bij iemand met een achtergrond in biologie, zoals ik. Je mag toch hopen dat als in Nederland risicojustitie een belangrijker

begrip wordt, men terdege kennis heeft genomen van de achtergronden en complexiteit van risicofactoren. In alle artikelen van dit themanummer wordt die complexiteit benadrukt.

Dat brengt mij terug bij het voorwoord, waarin gerept wordt van een toename in inzicht. Het lijkt me realistisch om ervan uit te gaan dat voor veel in het juridisch veld werkende mensen de meeste onderwerpen in dit nummer dermate ver van hun bed zijn dat niet van hen verwacht kan worden dat allen op de hoogte zijn van die veranderde inzichten. Daar kan dit boeiende en diverse themanummer natuurlijk wel mooi verandering in brengen.

Andrea Donker

Kuipers, G.

Good humor, bad taste: A sociology of the joke

New York: Mouton de Gruyter, 2006, 293 pp.

ISBN 3 11 018615 2

Na *Goede humor, slechte smaak: Nederlanders over moppen*, het proefschrift van Kuipers uit 2001, verscheen onlangs een Engelstalig boek van haar met een opvallend gelijkaardige titel. *Good humor, bad taste: A sociology of the joke* is grotendeels een bewerking van haar dissertatie, aangevuld met haar latere onderzoek naar humor in de Verenigde Staten.

Sinds 2001 weet ik dat humor sociaal gelaagd en sociologisch interessant is. Het is een vorm van communicatie, een kwestie van smaak, en humor markeert sociale gren-

zen door te raken aan taboes en andere pijnlijke zaken. Kuipers slaagt er op bewonderenswaardige wijze in om verschillen in humor te relateren aan opleiding, sekse en leeftijd en daar plausibele verklaringen voor te vinden bij bekende collega's als Bourdieu, Elias, Goffman en Bernstein. Verschillen in het 'gebruik' en de waardering van moppen, maar ook andere vormen van humor, zijn door Kuipers zowel kwalitatief als kwantitatief grondig uitgeplozen. Met een scherpe blik loert ze door haar sociologische bril, vastberaden om geen enkele relevante observatie over het hoofd te zien. Daarmee maakt ze haar studie tot een aangenaam rijk verhaal. Dat verhaal gaat over humor, maar heeft op allerlei plaatsen raakvlakken met onderwerpen die we als socioloog vaker tegenkomen. Net als in de wereld van de kunst, het entertainment, de reclame of het toerisme, wordt duidelijk dat ook de mop steeds choquerender moet zijn om opgemerkt en gewaardeerd te worden. Dat zijn vaak harde, korte grappen, terwijl de echte moppentappers de voorkeur geven aan een lang uitgesponnen verhaal dat uitmondt in een knetterende clou. Daarin kunnen zij hun moppentapperstalent het beste kwijt. Maar de lengte van een mop is ook onder het 'publiek' nog altijd sterk positief gecorreleerd met de waardering ervoor en hierin verschillen sociale categorieën opvallend weinig van elkaar. Deze verrassende bevinding laat zien dat humor niet enkel een kwestie van inhoud is, maar ook van suspense en van langzaam maar zeker in de juiste stemming (*humorous mode*) geraken. Kuipers geeft aan met die lengte een kwaliteitscriterium voor de mop ontdekt te hebben en dat gun je haar, maar ze gaat wat ver wanneer ze na het binnenhalen van die buit meedeelt dat onderzoek naar smaken en

stijlen eigenlijk trouwens niet zonder het concept kwaliteit kan. Bovendien is het zeer de vraag of je een element dat sterk met waardering samenhangt, zo maar gelijk mag stellen aan kwaliteit.

Natuurlijk was ik het meest benieuwd naar hoofdstuk 9, waarin het nieuwe materiaal over Amerikanen en humor wordt gepresenteerd. Daarvoor herhaalde Kuipers globaal de opzet van haar Nederlandse onderzoek met – naast de mop – ook cartoons in de vragenlijsten. De vergelijkende opzet die daaruit resulteert, is interessant. Ook in de VS zijn humorstijlen gerelateerd aan opleiding en sekse, hoewel intellectuele humor in de VS vooral getypeerd wordt door een voorkeur voor grappen over politiek. Aanstootgevende grappen die bij Nederlandse hoog opgeleiden in de smaak vielen, werden door de Amerikanen op één hoop gegooid met minder hoogstaande harde humor. *Offensive is offensive*, terwijl Nederlanders hierbinnen nog een onderscheid maken tussen intelligente en platte harde grappen. Vooral de Amerikaanse vrouwen konden weinig waardering opbrengen voor racistische of seksistische humor. Ook politieke voorkeur en religie zijn in de VS geduchte voorspellers van wie om wat kan lachen. Het gaat de Amerikanen daarbij überhaupt vaker om de inhoud (moraal) en minder vaak om de vorm dan de Nederlanders. Waardering voor de mop als genre is in de VS mede daarom minder sociaal gelaagd dan in Nederland. Ook was het lastig om de criteria die Amerikanen gebruiken voor 'goede' humor, helder te classificeren omdat ze diverser waren. Met name de hoger opgeleiden gebruiken zelfs verschillende criteria tegelijk; humor op de werkvloer kan in andere termen worden gewaardeerd dan de

grappen die men thuis maakt of op tv ziet. Toch wordt duidelijk dat humor in de VS steeds nauw gekoppeld wordt aan moraliteit. Wie een 'goed' gevoel voor humor heeft, weet zichzelf te relativiseren en kan beter omgaan met de pijnlijke kanten van het leven. De Amerikanen hebben hun grappen daarom het liefst niet hard en choquerend maar 'silly', 'clever', 'good clean fun'. De comparatieve opzet is hier zeer lonend: juist in het contrast met de Nederlanders komt het typische van de Amerikaanse (en Nederlandse) humor goed uit de verf en wordt ook duidelijk waarom de verschillen zo markant zijn.

Wat jammer dat er in dit boek zo weinig ruimte was voor een verdere uitwerking en vergelijking van de Amerikaanse resultaten. Dat maakt het geheel wat onevenwichtig, terwijl het verzamelde materiaal en de kwaliteiten van Kuipers doen vermoeden dat hier in potentie een Nederlandse *Money, Morals, and Manners* (Michèle Lamont) over humor klaarligt om zorgvuldig uitgebroed te worden. Laten we hopen dat dat er nog eens echt van komt.

Koen van Eijck

Pels, T. & de Gruijter, M. (Red.)
Emancipatie van de tweede generatie. Keuzen en kansen in de levensloop van jonge moeders van Marokkaanse en Turkse afkomst

Assen: Van Gorcum/Verwey Jonker Instituut, 2006, 191 pp.
 ISBN 978 90 232 4262 8

Een aanzienlijk en toenemend deel van de jongeren die in Nederland opgroeien, heeft

een allochtone afkomst. Dit is in de samenleving en het beleid de afgelopen jaren niet onopgemerkt gebleven. Deze studie is dan ook uitgevoerd in opdracht van het WODC/Ministerie van Justitie met als doel meer inzicht te krijgen in de keuzen en kansen van jonge moeders van Turkse en Marokkaanse afkomst. Het onderzoek is gebaseerd op interviews met vijftig vrouwen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en tien autochtone vrouwen. Allen waren tussen de 25 en 38 jaar en hadden ten minste één kind. Het onderzoek richt zich op het levensplan en de levensloop van deze vrouwen in termen van participatie en autonomie en beziet de invloeden van sociale, culturele en religieuze factoren. Achterliggend idee is om aanknopingspunten voor het emancipatiebeleid te vinden.

Met het zwaar aangezette onderzoekskader aan het begin van het boek stellen de onderzoekers zich echter een vrijwel onmogelijke taak. Het veelomvattende (theoretische) model leidt tot ambitieuze onderzoeksplannen die lastig waar te maken zijn, zeker omdat slechts met een beperkt aantal personen is gesproken en generalisaties dus moeilijk te maken zijn. Op dat punt stelt het boek dan ook enigszins teleur. Desalniettemin levert het een veelheid aan informatie op. In vijf inhoudelijke hoofdstukken worden de bevindingen ten aanzien van visies op autonomie, de tiener tijd, gezinsvorming, werk en levensplannen gepresenteerd. Vooral de eerste twee inhoudelijke hoofdstukken zijn het lezen waard. Deze geven een mooi beeld van de wijze waarop de geïnterviewde vrouwen tegen het eigen leven aankijken en de elementen die zij daarin van belang vinden.

De onderzoekers blijven over het algemeen dicht bij de verzamelde gegevens. Dit geeft

de lezer veel zicht op de levens van de geïnterviewde personen en de wijze waarop zij spreken over hun keuzen en plannen. Tegelijkertijd maakt het dat je je wel eens afvraagt wat nu de gemeenschappelijke kern is voor ieder van de individuen. Het is jammer dat de synthese alleen in het concluderende hoofdstuk, waar ieder van de onderzoeksvragen aan bod komen, echt uit de verf komt. Ook de vergelijking tussen de vrouwen van Turkse, Marokkaanse en autochtone herkomst komt beperkt aan de orde in de afzonderlijke hoofdstukken. Dit is een gemis, omdat daardoor niet altijd duidelijk is of hetgeen beschreven wordt voor Turkse en Marokkaanse moeders wezenlijk anders is dan voor autochtone vrouwen in dezelfde levensfase. Een meer gedegen vergelijking op dit punt zou bijzonder relevante inzichten kunnen opleveren over de wijze waarop specifieke of algemene factoren de keuzen van deze moeders beïnvloeden. Daarmee zouden ook aanknopingspunten voor emancipatiebeleid beter geduid kunnen worden.

Overigens is het gezien de link met het emancipatiebeleid opvallend dat het onderzoek zich uitsluitend op vrouwen richt. Zoals de onderzoekers op de laatste pagina van de conclusies aangeven, is 'ook aandacht voor (een) mentaliteitsverandering bij de mannen gewenst'. Doordat mannen geen deel hadden in het onderzoek blijft het onduidelijk welke rol zij precies hebben in de keuzen die worden gemaakt door de jonge moeders. Zo onderschrijft een aanzienlijk deel van de moeders het recht op autonomie en wordt economische onafhankelijkheid van belang

gevonden. Dit roept de vraag op hoe het kan dat lang niet alle geïnterviewden er in slagen om dit ook daadwerkelijk te realiseren. Inzicht in de levensplannen en opvattingen van mannen biedt hier mogelijk meer zicht op.

De aansprekende foto op de omslag, een (gesluisde) moeder en (ongesluisde) dochter, suggereert dat dit boek ons meer zal leren over de veranderingen over de generaties. Hiervoor worden weliswaar aanzetten gedaan, maar helaas kan deze pretentie niet volledig worden waargemaakt. Het boek verschaft een schat aan achtergrondinformatie over het leven van tweede generatie vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst, maar hun (eerste generatie) moeders zijn niet direct onderwerp van studie. Bovendien worden de vrouwen geïnterviewd op het moment dat zij veel keuzen rondom relatie-, gezinsvorming en taakverdeling al gemaakt hebben. Dit betekent dat de informatie noodgedwongen retrospectief is en causale verbanden dus moeilijk te leggen zijn. Helaas geeft ook deze studie geen longitudinaal perspectief en blijft het lastig achteraf vast te stellen op welke wijze keuzen tot stand zijn gekomen en welke factoren daarbij van invloed waren. Het (vrijwel) ontbreken van paneldata onder allochtone jongeren is een gemis voor het Nederlandse onderzoek op dit terrein. Een warm pleidooi dus, voor zowel kwantitatief als kwalitatief georiënteerde onderzoekers, om deze lacune in gegevens en kennis te vullen.

Helga de Valk

Schaafsma, J.
Ethnic Diversity At Work: Diversity Attitudes and Experiences in Dutch Organisations

Dissertatie Universiteit van Tilburg. Handelsuitgave: Aksant Academic Publishers, 2006, 184 pp.
 ISBN 90-5260-234-9

Ondanks de vele aandacht vanuit het politiek en maatschappelijk middenveld, is nog weinig bekend over interetnische relaties in Nederlandse organisaties. Hoe staan werkgevers en werknemers tegenover positieve discriminatie en diversiteitsbeleid? Hoe denken zij over interetnische verschillen en interetnische relaties op het werk? Wat vinden zij van culturele en religieuze verschillen? En bovenal: spelen organisatiekenmerken een rol? Deze en andere vragen staan centraal in het proefschrift van Juliette Schaafsma.

Het mooie aan het onderzoek is dat zowel open als gestandaardiseerde vragen zijn gesteld aan de respondenten. Verder is het vernieuwend dat zowel allochtonen als autochtonen aan het woord komen, en zowel werkgevers als werknemers. Op die manier is het mogelijk om bijvoorbeeld te vergelijken hoe allochtone en autochtone werkgevers aankijken tegen diversiteitsbeleid.

Een probleem voor het onderzoek vormde evenwel de medewerking van organisaties. De opzet van de steekproef was het selecteren van bedrijven die rapporteren over diversiteitsbeleid en bedrijven die dat niet doen, in de veronderstelling dat zulke rapportages samengaan met een actiever gevoerd diversiteitsbeleid. Uit deze twee groepen werd een 3% steekproef getrokken, wat leidde tot 133 (wel rapport-) plus 66 (geen rapport-)organi-

saties. Vervolgens werden de bedrijven die rapporteren over diversiteit en minderheden in hun organisatie, ingedeeld naar percentage minderheden en hieruit werd opnieuw een steekproef getrokken. Uiteindelijk kregen 105 bedrijven een brief met verzoek tot deelname. Slechts vijf bedrijven (4,2%) bleken bereid te zijn mee te doen met het onderzoek. Hierop werd besloten de representatieve steekproef los te laten; bedrijven werden via het persoonlijk netwerk benaderd. Uiteindelijk deden vijftien organisaties mee.

Het geringe aantal organisaties en de selectiviteit van de sample maakten het voor de onderzoeker vrijwel onmogelijk om zinnige uitspraken te kunnen doen over *kenmerken* van organisaties in de multiniveau-modellen. In de analyses is hier een kunstmatige oplossing voor bedacht door niet organisaties, maar afdelingen binnen organisaties als hoogste niveau te gebruiken. Zodoende kwam men niet uit op vijftien organisaties, maar op dertig afdelingen. De overstap van organisaties naar afdelingen binnen organisaties wordt echter niet duidelijk beschreven en het is voor de lezer onduidelijk of afdelingen binnen organisaties variëren, of dat kenmerken van organisaties voor elke afdeling hetzelfde zijn. In het laatste geval, en het lijkt erop dat dit zo is, worden de afhankelijkheden in de observaties tussen afdelingen binnen organisaties niet meegenomen in de analyses (een apart niveau voor organisaties ontbreekt). Verder is het aantal cases op het laagste niveau gering: iets meer dan tweehonderd mensen werden geïnterviewd.

Met de methodologische bedenkingen in het achterhoofd levert het onderzoek toch interessante empirische resultaten. Om te beginnen met de selectie van kandidaten, ongeveer

75% van de werkgevers geeft aan te letten op de kwaliteiten van de kandidaat en niet op etnische achtergrond. Geconfronteerd met de vraag waarom allochtonen vaker werkloos zijn en minder vaak promotie maken, zegt 82% dat dat te maken heeft met te lage kwalificaties van allochtonen. Ook allochtone werkgevers denken er zo over. Daarnaast geven werkgevers aan dat normen die in organisaties gelden, niet altijd overeenkomen met de normen waarmee allochtonen zijn grootgebracht. Diversiteitsbeleid wordt niet positief ontvangen door werkgevers; ongeveer 70% van de autochtone werkgevers is tegen vormen van 'Affirmative Action'- of 'Equal Opportunity'-beleid (AA/EO). Werkgevers uit minderheidsgroepen zijn vaker positief over AA/EO, maar toch staat ook onder hen 40% afwijzend tegenover zulk beleid. De werkgevers geven aan dat AA/EO geen recht doet aan eigenlijke selectiecriteria, ongelijke kansen bevordert en ook tot negatieve reacties onder autochtonen kan leiden. De multivariate analyses laten zien dat onder werkgevers en werknemers hoger opgeleiden, minderheden en mensen die werken in

een organisatie met AA/EO positiever zijn over AA/EO. Het percentage minderheden in een organisatie heeft geen invloed.

Hoe zit het met interetnische contacten op het werk? Ook hier geven werkgevers en werknemers aan dat niet etniciteit, maar andere factoren een grote rol spelen – zoals gemeenschappelijke interesses. Gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal wordt evenwel als een probleem ervaren dat specifiek gerelateerd is aan etniciteit: niet alleen maakt het de communicatie met (voornamelijk) Turken en Marokkanen lastig, het leidt ook tot sociale afstand en wantrouwen wanneer allochtonen in de eigen taal met elkaar communiceren. Ten slotte behandelt het proefschrift de houdingen jegens culturele verschillen. Opvallend is dat er nauwelijks verschillen zijn tussen werkgevers en werknemers van allochtone en autochtone komaf met betrekking tot ondersteuning van het vieren van niet-christelijke religieuze feesten (zoals Ramadan): beide groepen staan hier overwegend positief tegenover.

Frank van Tubergen